

Л. Д. Троцький

ПРО УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ

1939

Перша публікація: "Бюлетень опозиції (більшовиків-ленінців)", № 77-8, 1939 р.

Переклад українською: Переклад Андрія Манчука.

Опубліковано українською секцією Marxists.org: У лютому 2024 р.

Українське питання, яке багато урядів та багато "соціалістів" і навіть "комуністи" намагалися забути або ж запхати набезрік історії, знову постало тепер з подвоєною силою на порядку денному.

Нове загострення українського питання якнайщільніше пов'язане з виродженням Радянського Союзу та Комінтерну, успіхами фашизму та наближенням нової імперіалістичної війни.

Розп'ята між чотирма державами, Україна посіла тепер у долі Європи те саме місце, яке займала в минулому Польща, з тією різницею, що світові відносини тепер незрівнянно більш напружені, а темпи розвитку прискорені.

Українському питанню судилося найближчого періоду відігравати величезну роль у житті Європи. Недарма Гітлер так галасливо підняв питання про створення "Великої України", і недарма, знову ж таки, він із поспіхом крадія зняв це питання.

Другий Інтернаціонал, що обстоював інтереси робітничої бюрократії та аристократії імперіалістичних держав, цілковито ігнорував українське питання. Навіть і ліве крило не звертало на нього необхідної уваги.

Достатньо згадати, що Роза Люксембург, із її світлим розумом та справжнім революційним духом, вважала за можливе заявити, що українське питання є вигадкою купки інтелігентів.

Ця позиція наклала тавро навіть і на польську комуністичну партію. Офіційні провідники польської секції Комінтерну вбачали в українському питанні не стільки революційну проблему,

скільки перешкоду. Звідси постійні опортуністичні спроби відкараскатися від цього питання, зам'яти його, замовчати або відсунути у невизначене майбутнє.

Партія більшовиків не без зусиль, лише поступово, під безперервним тиском Леніна засвоїла для себе правильне ставлення до українського питання.

Право на самовизначення, тобто на відокремлення, Ленін застосовував однаково як до поляків, так і до українців. Аристократичних націй він не визнавав. До будь-яких намірів замовчувати та відсовувати у бік проблему пригнобленої національності він ставився як до проявів великоруського шовінізму.

Опісля здобуття влади всередині партії точилася серйозна боротьба щодо лінії вирішення численних національних проблем, успадкованих від старої Росії. Перебуваючи на посаді народного комісара [міністра - ІП] національностей, Сталін неодмінно відстоював найбільш централістську та бюрократичну тенденцію. Це особливо давалося взнаки у грузинському питанні та у питанні відносно України.

Листування з цієї теми ще дотепер не надруковане. Ми сподіваємося надрукувати ту його дуже невелику частину, яка у нас є [під час еміграції з СРСР у 1929 році Троцький спромігся вивести свій архів - ІП].

З кожного рядка листів та пропозицій Леніна стає зрозумілим прагнення піти якомога далі назустріч тим національностям, які зазнали пригноблення у минулому. Навпаки, у пропозиціях та заявах Сталіна завжди була відчутна тенденція до бюрократичного централізму.

Аби забезпечити "зручність керування", тобто інтереси бюрократії, найзаконніші вимоги пригноблених національностей були проголошені проявами буржуазного націоналізму. Всі ці симптоми були помітні вже у 1922-1923 роках. Із того часу вони набули жахливого розвитку, що призвело до прямого придушення будь-якого самостійного розвитку народів СРСР.

На думку старої більшовицької партії, Радянська Україна повинна була стати міцним стрижнем, навколо якого мали об'єднатися інші частини українського народу.

Нема сумнівів, що Радянська Україна у перший період свого існування розвинула могутню силу тяжіння також і у національному відношенні та підіймала на боротьбу робітників, селян і революційну інтелігенцію Західної України, поневоленої Польщею.

Проте за роки термідоріанської реакції [Троцький проводить паралель між сталінським одержавленням Жовтневої революції і буржуазним переворотом Французької революції 1794 року - ІП] становище Радянської України, а разом із тим і загальна постановка українського питання в цілому різко змінилися. Чим більші надії були пробуджені, тим гостріше постала зневіра.

Бюрократія придушувала та грабувала народ також і у Великоросії. Але в Україні ситуацію ускладнював розгром національних сподівань.

Ніде утиски, чистки, репресії і взагалі всі види бюрократичного хуліганства не мали такого вбивчого розмаху, як в Україні, у боротьбі зі стійкими підґрунтовими прагненнями українських мас до більшої незалежності та свободи. Для тоталітарної бюрократії Радянська Україна перетворилася на адміністративну частину економічного цілого та військового базису СРСР.

Сталінська бюрократія будує, щоправда, пам'ятники Шевченкові, проте для того, аби міцніше притиснути цими пам'ятниками український народ та примусити його мовою Кобзаря славити кремлівську кліку ґвалтівників.

Що стосується закордонної України, Кремль ставиться до неї тепер так само, як і до інших пригноблених народів, до всіх колоній та напівколоній, тобто як до розмінної монети у власних міжнародних комбінаціях із імперіалістичними урядами.

Нещодавно, на 18-му з'їзді сталінської "партії" Мануїльський, один із найогидніших ренегатів українського комунізму, з усією щирістю пояснював, що не тільки СРСР, але й Комінтерн ("лавочка", за визначенням Сталіна) [Третій інтернаціонал - міжнародна асоціація комуністичних партій світу, заснована Леніним у 1919 році - ІП] відмовляються вимагати звільнення пригноблених народів, якщо їхні пригноблювачі не є ворогами пануючої московської кліки.

Індію Сталін, Дімітров та Мануїльський захищають тепер від Японії, але не від Англії. Західну Україну вони готові назавжди віддати Польщі в обмін на дипломатичну угоду, яка здається сьогодні вигідною для бюрократів Кремля: вони давно вже не йдуть у своїй політиці далі за кон'юнктурні комбінації!

Від колишньої довіри та симпатій західних українських мас не залишилося ані сліду. З часів останньої розбійницької "чистки" в Україні ніхто на Заході не хоче приєднуватися до кремлівської сатрапії, яка продовжує іменуватися Радянською Україною.

Робітники та селянські маси в Західній Україні, у Буковині, в Карпатській Україні розгублені: куди пристати? чого вимагати? Це становище, питомо, передає керівництво найреакційнішим українським клікам, які свій "націоналізм" виявляють у тому, що намагаються продати український народ то одному, то другому імперіалізму в обмін на обіцянки фіктивної незалежності.

На ґрунті цієї трагічної руїни Гітлер будує свою політику в українському питанні. Свого часу ми казали: без Сталіна (тобто, без убивчої політики Комінтерну в Германії) не було б Гітлера. До цього можна тепер додати: без насильства сталінської бюрократії над Радянською Україною не було би гітлерівської української політики.

Не будемо аналізувати тут мотиви, що спонукали Гітлера відмовитися, принаймні, на поточний період, від гасла Великої України. З одного боку, ці мотиви потрібно шукати у шахрайських оборудках німецького імперіалізму, а з іншого — у побоюваннях викликати диявола, з яким важко буде впоратися.

Карпатську Україну Гітлер подарував мадярським катам. Він зробив це якщо не з відвертого схвалення Москви, то, вочевидь, у розрахунку на таку схвальну реакцію. Гітлер немов би промовляє до Сталіна: "Якщо б я мав наміри атакувати завтра Радянську Україну, я би зберіг Карпатську Україну у власних руках".

Ніби у відповідь, Сталін на 18-му з'їзді відверто бере під свій захист Гітлера від наклепів західних "демократій". Гітлер замахнувся на Україну? Дурниці! Війна з Гітлером? Жодних підстав! Сталін відверто тлумачить передачу Карпатської України до рук Угорщини як миролюбний акт. Отже, частини українського народу стали для Кремля розмінною монетою у міжнародних розрахунках.

Четвертий Інтернаціонал зобов'язаний усвідомити величезне значення українського питання не лише для долі Південного Сходу та Сходу Європи, але і Європи загалом. Мова йде про народ, що довів свою життєву силу, дорівнює за чисельністю населенню Франції, займає винятково багату територію, вкрай важливу, до того ж, у стратегічному відношенні.

Питання долі України постало на повний зріст. Потрібне ясне й виразне гасло, яке відповідає новій ситуації. На мою думку, таким гаслом може бути в цей час тільки: Єдина вільна й незалежна робітничо-селянська радянська Україна!

Ця програма перебуває в непримиреннім протиріччі, насамперед із інтересами трьох імперіалістських держав: Польщі, Румунії й Угорщини. Тільки безнадійні пацифістські бовдури здатні думати, що звільнення й об'єднання України можна здійснити мирними дипломатичними шляхами, референдумами, рішеннями Ліги Націй та ін.

Анітрохи не кращими є, звичайно, ті "націоналісти", які збираються вирішувати українське питання шляхом прислужництва одному імперіалізму проти іншого. Гітлер дав цим авантюристам неоціненний урок, підкинувши (чи надовго?) Карпатську Україну угорцям, які негайно винищили чималу кількість довірливих українців.

Оскільки справа буде залежати від військової сили імперіалістських держав, перемога одного або іншого угруповання може означати лише нове розчленовування українського народу й ще більш жорстоке його поневолення.

Програма незалежності України в епоху імперіалізму прямо й нерозривно пов'язана з програмою пролетарської революції. Створювати собі будь-які ілюзії щодо цього було би злочинно.

Але ж незалежність об'єднаної України означає відокремлення Радянської України від СРСР! — вигукнуть хором "друзі" Кремля. — Що ж тут такого жахливого? — заперечимо ми зі свого боку.

Нам не властиве священне тремтіння перед державними кордонами. Ми не стоїмо на позиції "єдиної й неподільної". Адже й конституція СРСР визнає право складових націй федерації на самовизначення, тобто на відділення.

Отже, навіть нинішня кремлівська олігархія не сміє заперечувати цей принцип. Щоправда, він залишається тільки на папері. Найменша спроба відкрито підняти питання про незалежну Україну мала б наслідком негайний розстріл за обвинуваченням у зраді.

Але саме ця огидна подвійність, саме це нещадне цькування всякої вільної національної думки й призвели до того, що трудящі маси України, ще більше, ніж у Великоросії, ставляться до влади Кремля як до жахливого насильства.

При такому внутрішньому становищі не може бути, зрозуміло, і мови про те, щоб Західна Україна добровільно приєдналася до СРСР, яким він є зараз. Отже, об'єднання України передбачає звільнення так званої Радянської України з-під сталінського чобота. Бонапартистська кліка [Сталін і його бюрократія - ІП] буде й у цьому питанні жати те, що посіяла.

Але ж це означає військове послаблення СРСР? — заволають від жаху "друзі" Кремля. Послаблення СРСР, відповідаємо ми, викликає дедалі більше зростання відцентрових тенденцій, які породжує бонапартистська диктатура.

У випадку війни ненависть мас до правлячої кліки може привести до втрати всіх соціальних завоювань Жовтня. Вогнище занепадницьких настроїв — у Кремлі. Незалежна Радянська Україна, навпаки, вже в силу власних інтересів, стала б могутнім південно-західним оплотом СРСР.

Відділення України не означало би послаблення зв'язків із працюючими масами Великої Росії, а лише послаблення тоталітарного режиму, який душить Великої Росію, як і всі інші народи Союзу.

Чим скоріше буде підкопана, розхитана, зметена й розчавлена нинішня бонапартистська каста [у агітації УПА сталінська бюрократія називалася "класом більшовицьких вельмож" - ІП], тим міцнішим стане захист радянської республіки, тим надійніше її соціалістичне майбутнє.

Зрозуміло, що незалежна робітничо-селянська Україна могла би потім вступити до Радянської Федерації; але добровільно, на умовах, які вона сама вважатиме прийнятними, що передбачає, у свою чергу, революційне відродження самого СРСР.

Справжнє звільнення українського народу неможливе без революції або низки революцій на Заході, які, зрештою, повинні призвести до утворення Радянських Сполучених Штатів Європи. Незалежна Україна могла б увійти й безсумнівно ввійшла б у цю Федерацію як рівноправний член.

Пролетарська революція в Європі не залишила б, у свою чергу, каменя на камені від огидної будівлі сталінського бонапартизму. У цьому випадку найтісніша спілка Радянських Сполучених Штатів Європи й відродженого СРСР була б неминучою і представила би неосяжні вигоди для європейського й азійського материків, включаючи, звичайно, і Україну.

Але тут ми переходимо вже до питань другої і третьої черги. Першочерговим питанням є революційне забезпечення єдності й незалежності Робітничо-селянської України у боротьбі з імперіалізмом, із одного боку, та з московським бонапартизмом — з іншого.

Україна є особливо багатою на досвід із хибних шляхів боротьби за національне звільнення. Тут було випробувано все: і дрібнобуржуазна Рада, і Скоропадський, і Петлюра, і "союз" з Гогенцоллерном, і комбінації з Антантою.

Хто після всіх цих експериментів продовжує сподіватися на якусь із фракцій української буржуазії як на провідника визвольної національної боротьби, той є політичним мерцем.

Лише український пролетаріат здатний не тільки вирішити революційне по самій своїй сутності завдання, але й взяти на себе ініціативу його вирішення. Він, і тільки він може згуртувати навколо себе селянські маси й справді революційну національну інтелігенцію.

На початку минулої імперіалістської війни українці Меленевський ("Басок") і Скоропис-Йолтуховський намагалися поставити український визвольний рух під захист гогенцоллернівського генерала Людendorфа, прикриваючись при цьому лівими фразами. Революційні марксистки стусаном відкинули цих панів. Так само повинні чинити революціонери й надалі.

Війна, що насувається, створює сприятливу атмосферу для всіляких авантюристів, шукачів чудес і шукачів золотого руна. Цих панів, що особливо люблять гріти руки біля національного питання, не можна підпускати до робітничого руху й на гарматний постріл.

Ані найменших компромісів із імперіалізмом, фашистським і демократичним! Ані найменших поступок українським націоналістам, клерикально-реакційним або ліберально-пацифістським. Жодних "народних фронтів"! Повна незалежність пролетарської партії як авангарду трудящих!

Такою видається мені правильна політика в українському питанні. Я говорю тут від власного імені. Питання підлягає міжнародному обговоренню.

Перше місце в цьому обговоренні повинне належати українським революційним марксистам. Ми з якнайбільшою увагою поставимося до їхніх голосів. Але нехай квапляться: часу на підготовку залишається небагато!